

ЛІТЕРАТУРНА НАПОЛЕОНІАНА МИКОЛИ ЛАЗОРСЬКОГО

Немченко Іван Васильович,

канд. філол. наук, доцент,

доцент кафедри української й слов'янської філології та журналістики

Херсонський державний університет, Україна

ORCID ID: 0000-0003-3041-1313

Анотація. Метою статті є розглянути твори українського письменника з Австралії Миколи Лазорського, присвячені національному героєві Франції, державному діячеві й полководцю Наполеонові I Бонапарту та його епосі. Особливу увагу приділено художній інтерпретації автором наполеонівського міфу щодо України на тлі її протистояння колонізаторській політиці російських правителів. Наголошено на злободенності прози Миколи Лазорського в період імперських зазіхань сучасної російської верхівки на українську державність та незалежність.

Ключові слова: *оповідання, нарис, мотив, міф, образ, символ.*

THE LITERARY NAPOLEONIANA OF MYKOLA LAZORSKYI

Ivan Nemchenko

Candidate of Philological Sciences, Associate Professor,

Associate Professor of the Department of Ukrainian and Slavic Philology and Journalism

Kherson State University, Ukraine

ORCID ID: 0000-0003-3041-1313

Summary. The purpose of the article is to analyze works of the original Ukrainian writer from Australia Mykola Lazorskyi which dedicated to French national hero and statesman and warlord Napoleon I Bonaparte and his epoch. The special attention is paid to the author's artistic interpretation of Napoleon myth of Ukraine on the background of the struggle against Russian colonization. The article stressed the actuality of sound of Mykola Lazorskyi's prose in period of the imperial aggression of the modern Russia against Ukrainian government system and independence.

Keywords: *story, essay, motive, myth, image, symbol.*

Наполеон I Бонапарт (1769-1821) є одним із найпопулярніших персонажів у творчості багатьох письменників світу – М. Алданова, Д.-Г. Байрона, Л. Блуа, М. Брандуса, Г. Бретона, В. Брюсова, З. Вибицького, Дж. Вінтерсон, М. Волошина, Т. Гарді, В. Гюго, А. Доде, Ф. Достоевського, С. Жеромського, Ф. Карпінського, Р.-Д. Кіплінга, А. Конан-Дойля, О. Купріна, М. Лермонтова, О. Мандельштама, Г. Манна, В. Маяковського, Д. Мережковського, А. Міцкевича, Л. Осинського, Б. Пруса, О. Пушкіна, Е. Ростана, В. Сарду, Фредерика Стендаля (А.-М. Бейля), Л. Толстого, С. Цвейга, М. Цветаєвої, І. Шмельова, Б. Шоу та ін. Це ж можемо сказати й про численні історичні праці різних часів, де ця постать поціновується часто з діаметрально протилежних позицій (публікації науковців Б. Абаліхіна, В. Ададунова, Р. Близнякова, І. Борщака, М. Варварцева, В. Вериги, Г. Гербільського, В. Горака, Я. Грицака, О. Гуржія, К. Джеджули, Д. Дорошенка, Б. Дундуліса, П. Жиліна, А. Загорського, О. Захарчука, В. Земцова, Ч.-Дж. Ісдейла, О. Касименка, В. Котова, В. Кроніна, А. Кудрицького, А. Манфреда, Ю. Мицика, П. Некрасова, О. Палія, М. Полевого, С. Потрашкова, В. Пугачіаускаса, В. Скотта, А. Скрипника, П. Сміяна, В. Степанківського, В. Стрельського, О. Субтельного, Є. Тарле, М. Тишкевича, В. Трумпи, Д. Чендлера, Ф. Ястребова тощо).

Постать Наполеона I Бонапарта і його оточення (родина, друзі, соратники, супротивники) художньо інтерпретуються в творчості представника української громади в Австралії Миколи Лазорського (Миколи Панасовича Коркішка, 1890-1970). Доробок митця досліджували материкові й діаспорні літературознавці різних генерацій та прямувань: М. Богданова, О. Гаврильченко, М. Жарких, О. Ізарський, О. Кирилова, А. Коваленко, Г. Костюк, І. Лисенко, С. Луцій, О. Мишанич, І. Набитович, Т. Олещенко, О. Панченко, В. Полтавчук, В. Просалова, Г. Радько, П. Ротач, М. Савка, Л. Скорина, В. Теркун, О. Федоренко, М. Чолак, Д. Чуб (Нитченко), В. Шевчук,

Л. Яшина та ін. Як відзначає А. Чернов, услід за Л. Лазорською, дружиною письменника: «Своєю творчістю він охопив безліч різноманітних тем, всебічно збагачуючи українську літературу. До останніх днів життя він не складав своєї гострої зброї – мистецького слова, творячи літературні скарби для своєї культури, для України, яку він так палко любив» [1]. А Д. Чуб (Нитченко) із Австралії з захопленням констатував «великі знання автора, його широку обізнаність з історією України та інших країн» [2]. Про особливості художнього історизму цього письменника-енциклопедиста йдеться й у наших публікаціях [3-7]. Метою цієї статті є огляд прози письменника наполеонівської тематики.

Особливу увагу в своєму доробку М. Лазорський приділив постаті та діянням Наполеона I Бонапарта як визначного військового та політичного діяча, успішного реформатора, який став національним героєм Франції, а для багатьох європейських народів – символом прогресу, сподівань на волю та державний розквіт. Ідеться насамперед про збірку нарисів, оповідань, статей, спогадів «Світлотіні» (1973), що увібрала тексти письменника за 1949-1969 рр. та була опублікована Австралійською філією ОУП «Слово» в Мельбурні. Книжка була посмертною, і це вже дружина митця Лідія Петрівна Лазорська та Дмитро Васильович Чуб (Нитченко), що займався мовною редакцією та друком, остаточно вирішували, як скомпонувати видання, щоб не порушити волі та бачення самого автора.

Уже в своєму першому нарисі «Декабристи в Україні», котрим відкривається новелістична збірка «Світлотіні», письменник так означив цей ореол слави, навіть німб сакральності довкола особистості славетного корсиканця: «В загравах наполеонівських воєн народи Європи й самої Росії вбачали справжнього оборонця трудящих, ліквідатора феодалізму, державного абсолютизму та пророка правдивої волі для всіх народів – тільки образ Великого Наполеона. Так думали прогресивні мислителі не тільки Заходу, а й усїєї Росії, і, зокрема, України. Ось чому скрізь вітали його як лицаря-переможця чорної реакції. Ось чому під орлами наполеонівських армій бились

напропаще, бились проти загарбницької Росії польські легіонери, українські автономісти-державники, французькі патріоти, італійські гуманісти...» [8, с.11]. Сам автор мимоволі переймається такою романтизацією та ідеалізацією Наполеона й у контрастному плані виводить супротивні йому сили: «Понуру реакцію тих часів віддзеркалювали сатрапи-можновладці, які оскаженіло боронили старі феодальні порядки, немилосердне кріпацтво, що все те разом вважали своїми прерогативами, прерогативами тільки верхівки-аристократії. Можними реакціонерами тих часів, грізних своїм мemento mori, були – московський імператор Олександр I-й (1801-1825) та австрійський канцлер і великий дипломат Клеменс Меттерніх (1773-1859)» [8, с.11]. Так уже в заспіві до книжки М. Лазорський окреслює глобальні конфлікти, які наклали відбиток на подальші долі багатьох народів Європи і світу загалом. А насамперед наголошується на протиставленні двох антагоністичних світів – французького, республіканського, наполеонівського, з одного боку, та російського, феодально-монархічного, павло-олександрівського, з іншого. Адже особливо в ті часи Росія зарекомендувала себе як жандарм Європи, душителька прогресивних віянь. Саме вона була традиційно ініціаторкою згуртування країн-альянтів для чергових воєн із Наполеоном.

Із щирим сумом розповідає автор, як за низкою злетів настали болючі поразки Бонапарта, якого міриади людей сприймали за видатного революціонера й реформатора в одній особі, відважного визволителя, бунтаря проти всього віджилого, носія ідей прогресу та справедливості. «Великому корсіканцеві не повелося в Росії 1812-го року, але армія його не змаліла в силі, і цей імператор все ще лякав альянтів, що постаралися руками дипломата Меттерніха збити нашвидку так званий «Священний Союз» проти Наполеона. Союз збив, правдоподібно, сталевий кулак і на полях Ватерльоо завдав нищівного удару наполеонівській армії. По тому відбувся так званий Віденський конгрес (1815). Вся Європа стала свідком драматичних подій у Відні, де вирішувалася доля великого корсіканця – імператора Франції Наполеона, а з ним разом і Річі посполитої, і кавказьких народів, і панщизняної

України...» [8, с.11]. Таким чином уже на початку книжки наголошується на тісному переплетінні долі державних і бездержавних етносів Європи, їхньої взаємодії та їхніх перспектив.

Ведучи в нарисі-заспіві мову про визвольні рухи в Україні протягом ХІХ століття (збройний виступ декабристів-південців, Кирило-Мефодіївське товариство, Братство Тарасівців), М. Лазорський натякає на недалекоглядність Наполеона, який не скористався можливістю широко залучити українську сторону з її антимосковськими настроями до боротьби у війні з Росією 1812 року – війні, вміло спровокованій царем Олександром І-им.

Та ж наполеонівська тема відлунює й у цілому ряді інших творів збірки «Світлотіні». Це оповідання та нариси «Химерна доля», «Золото і кров», «В один гуж», «Експедиція до Єгипту», «Доля», «Орленя», «Пальма й тополя» та ін. Автор по-різному розгортає наполеонівську тему, то фокусуючи увагу на самому героєві та його діях, то на оточенні, яке доповнює й увиразнює сприйняття центральної постаті, то на прикметах часу та епохи, яка народила цю небуденну особистість.

У нарисі «Експедиція до Єгипту» М. Лазорський усебічно змальовує Бонапарта як умілого воєначальника, який не розгублюється в будь-якій екстремальній ситуації, талановитого й далекоглядного стратега, послідовного захисника інтересів Франції в різних куточках Європи, Африки, Азії, людину з державним мисленням, яка розуміється як на політичних, воєнних, так і на культурних, наукових, економічних потребах. Саме він переконав французький Директорат у необхідності єгипетського походу за протистояння з Британією: «...На морі зараз не вигідно битися з Англією, а слід брати того бика (Англію) за роги з іншого боку, з боку Єгипту. Адже Англія всі свої багатства черпала пригорщами тільки з передньої Індії. От чому Наполеон плянував здобути за всяку ціну тільки Єгипет, щоб звідсіль впасти, як сніг на голову, на багату Індію» [8, с.110]. Автор веде мову про успішні бойові дії під орудою Бонапарта на Мальті, в Єгипті, в Сирії та вимушене повернення назад до Франції через

зміну політичної ситуації в Європі. «Тим часом наспіла депеша: Франція вступила в війну з коаліцією європейських держав і вимагала допомоги самого Наполеона. Отже, генерал змушений був кинути все і спішити рятувати батьківщину» [8, с.110-111].

Важливе місце у творі приділено культурно-науковій складовій єгипетського походу. Крім вояків, у ньому взяли участь учені-єгиптологи, археологи, письменники, художники тощо – всього біля 175 осіб. Оскільки це був цвіт національної науки й культури, очільник походу турбувався про них, про збереження їх життя під час сутичок із арабськими супротивниками. «Наполеон дав наказ генералам вишикувати військо в каре. Тоді ще почули незвичайну команду:

– Ослів та науковців в середину каре!

Осли з цінним інструментом та харчами, а при них і науковців швидко впхнули в середину і щільно замкнули коло.

Трохи згодом небезпека минулася, араби не наважилися нападати, і експедиція вже маршувала далі» [8, с.111].

Цю анекдотично-кумедну ситуацію з «небажаним калямбуром» на тлі реальної загрози часто пізніше нагадували злі паризькі язики, вороже налаштовані щодо Наполеона.

Портрет Бонапарта твориться письменником поступово, від твору до твору, через підкреслення тих чи інших рис зовнішності, вдачі, поведінки. Так, у нарисі «Золото і кров» М. Лазорський подає й свої авторські характеристики, й поцінування Наполеона іншими. Це й загальні метафоризовані розміркування про резонанс його діяльності: «...На обрії зазоріла ясна зірка майбутнього володаря Франції Наполеона Бонапарта» [8, с.67]; «...Гриміла слава молодого й дивоглядного юнака, «Робесп'єра на коні», як називав Наполеона вже на ешафоті Андре Шеньє» [8, с.67-68]; «Доба Наполеона була добою блискучих і переможних боїв французької армії, армії, очолюваної великим Наполеоном.

Саме тепер він мчав на своєму коні від перемоги до перемоги в ореолі неперевершеної слави, тоді як магнати впивалися розкошами двірцевих вакханалій» [8, с.68]. Це й констатація рішучості, максималізму, цілеспрямованості героя: «Наполеон вимагав і то невідклично диктатури», «віднині став безкомпромісним диктатором» [8, с.69]. Автор відзначає «шалений гін Наполеона до нічим і ніким не стриманої жадоби влади» [8, с.69].

Нарис «Химерна доля» показує, як цей «шалений гін» іноді привносив непередбачені зміни в особисте життя Наполеона. У творі Бонапарт постає спочатку як «молодий французький старшина», «беручий і тямущий офіцер» [8, с.60], який урятував із тюрми Шарля Кларі, марсельського фабриканта, і той із радістю та вдячністю благословив на шлюб свою прекрасну доньку Дезіре та цього відчайдушного вояка. Наполеон і його любя Дезі «були щасливі й чимало днів фантазували про своє майбутнє життя після шлюбу» [8, с.60]. Але несподівано Бонапарта було відкликано до Парижа Конвентом, і пара закоханих так і не побралась.

У столиці Наполеон «цілком занурився у вир революційних подій. Він у ці бурхливі і так мінливі дні хотів за всяку ціну вибитися «на люди» й посісти визначну посаду» [8, с.61]. Так і сталося. І за кілька років Бонапарт потрапив «на кульмінаційну височину» і «створив рішучий переворот у формі консульства» [8, с.61]. У чині генерала він одружився з Жозефіною Богарне і тільки після того схаменувся, що залишив у Марселі свою наречену з роду Кларі, коли та про це нагадала листовно. «Зустріч була надміру напружена. Дезі з жахом дивилася на свого колишнього нареченого й не могла збагнути всього того, що сталося. Перший консул консуляту стояв перед молоденькою Дезі у покайній позі і казав правду, сувору, нещадну правду. Як коректний француз він і не міг інак робити, не хотів бути невдячним ні перед своєю колишньою нареченою, ні перед її батьками. Він лише насмілився виправдати свої чини тим, що бажав підпорядкувати себе вищим цілям, цілям величі французької держави, бо бачив покликаним самим Богом на це, не мав права зріктися того,

що призначила йому невблаганна доля» [8, с.61]. На звинувачення з боку Дезі в зраді та обзивання «монстром», «не комільфо», Наполеон натомість запропонував їй вийти заміж за одного з його молодих та неодружених сміливців-маршалів. Панна обурилась і розгнівалась на таку, як їй здавалося, принизливу пропозицію, але вже за рік закохалась і вийшла заміж за успішного бонапартівського маршала Жана Бернадота, що згодом був проголошений королем Швеції Карлом XIV. Його дружина Дезі стала відтак королевою. Тож з одного боку, Наполеон посприяв їй у такому виборі щасливої долі, а з іншого – він не раз намагався чи не від ревнощів нашкодити Бернадоту в його кар'єрі. Зрештою, через таку поведінку Бонапарт нажив собі ще одного могутнього ворога й супротивника, який замість того, щоб стати до спілки з Наполеоном, рішуче виступив проти нього. Промовистою є картина останньої зустрічі Дезіре Кларі зі своїм колишнім нареченим, коли разом із чоловіком – королем Карлом XIV та іншими правителями-переможцями була у Франції у Мальмезоні, де повержений Бонапарт підписував акт абдикації та мав відправитись у вигнання на острів Святої Олени. «Королева Шведії побачила, зрештою, казкового корсіканця, колишнього молодого офіцера, що так прагнув слави й блиску. Тепер вона його не впізнала. Перед нею сидів у кріслі понурий, мовчазний пан з сивиною на вилицях, сумними очима й блідим, виснаженим обличчям. Її огорнув великий жаль! Вся в сльозах вона віддала тому знесиленому воякові в бойовій шинелі прощальний поцілунок. Король Бернадот, схиливши голову, думав гірку думу:

– Зрештою, я переміг ворога, – думав він понуро, але не тішить мене ця перемога» [8, с.64].

Сповнене драматизму й трагізму оповідання «Доля» репрезентує Наполеона вже через сприйняття його наступною дружиною Марією-Луїзою Австрійською. Спочатку героїня твору обурювалась самою ідеєю шлюбного примусу, навіть побоювалась свого майбутнього чоловіка, за якого мала вийти заради добробуту своєї батьківщини. Як їй пояснили: «Наполеон не просить, а

вимагає вашої руки... чуєте – вимагає!» [8, с.249]. Проте вже перша зустріч із грізним імператором цілком заспокоїла австрійську принцесу: «Наполеон був надміру чемний, ласкавий і щедрий. Як сутий вояка, він не вмів так вигинатися й так кланятися нареченій та двірцевим дамам, як його маршали, але він себе переміг на цей невеликий відрізок часу. І хоч після у нього боліла й спина, він все ж кланявся вправно: навіть маршал Груші шепнув йому похвалу. Наполеон старався привернути увагу вродливої й надто капризної нареченої. Ерцгерцогиня врешті розпогодилася: вона побачила, що імператор не страшний, догоджає і навіть уміє улестити добірним компліментом» [8, с.251]. Марію-Луїзу тішила всезагальна увага до неї, до їхнього подружжя, а згодом до сина, якого нарекли Наполеоном II. Адже «всі європейські держави вітали молоду й чарівну Марію-Луїзу, як правдиву імператрицю, «першу й найкращу в усьому світі даму» [8, с.251]. Але ця ідилія, «таке радісно-легке життя в імператорському палаці» швидко відлинули, і вона, щаслива дружина та матір, незабаром розділила разом із Бонапартом біль його остаточної поразки, намагалася влаштувати йому втечу з острова Святої Олени. Але не судилося. Крім розлуки з чоловіком Наполеоном I, настала розлука і з сином Наполеоном II, якого вона вже більше ніколи не побачила. Як відомо, Марія-Луїза після смерті Бонапарта ще двічі була одруженою, але цим перипетіям у її долі автор оповідання вже не приділяє уваги.

У нарисі «Орленя» М. Лазорський сфокусував увагу на драматичній долі Бонапартового сина від Марії-Луїзи Австрійської. Над ним – Наполеоном II (Наполеоном Франсуа Жозефом Шарлем Бонапартом) – постійно витала тінь його великого батька. Вже епіграф із Гомера: «І прийде колись той день, / І загине Велика Троя...» [8, с.230], яким починається твір, налаштовує на скорботну ноту, адже й велична імперія Бонапарта виявилася тимчасовою і припинила своє існування: «Ще не відгрімili як слід гарматні постріли з останнього Наполеонівського побоєвища під Ватерлоо (1815), а вже великого корсіканця понуро вітали голі скелі далекого острова Святої Олени. Кинув він з примусу все в коханій Франції, навіть не схотів парадної ноші й натяг на плечі

стару бойову шинелю на новому пристановищі. Не журився ні про що, але ж вельми сумував за своїм сином, намісником, якого сам назвав принцом Римської імперії» [8, с.230]. А Наполеоніві II судилося стати своєрідним символом невмирущості батькової справи. Чимало поневолених народів Європи бачили в ньому потенційного продовжувача діяльності Наполеона I як реформатора та визволителя і хотіли б мати його своїм правителем. «А доля того молодого принца була надміру сумна. Великі достойники всіх європейських держав, які абдикували батька, тепер втопили очі в сина, тендітного юнака, і не знали, що з ним робити: вони боялися вже не орла, а орленяти, мовчазного й водночас рвучкого та кмітливого, із вдачею лицаря-характерника, з усіма ознаками майбутнього володаря-державотворця. І, в першу чергу, не любили його ті, що добре знали батька-імператора, того, що переорав усю Європу і змінив за короткий час цілий світ» [8, с.230]. Тож фактично Наполеон II перебував у становищі вельможного в'язня в Шенбрунні, під постійним наглядом, без можливості спілкуватися з рідними. Відрадою для нього були розмови з батьковими друзями й соратниками. Зокрема, наполеонівський маршал Луї Даву «розповів молодому принцові багато таємниць, навіть розказав і про розстріляного Мюрата, про далеку Україну та її гетьманів» [8, с.232]. Він підтримував дух Наполеона II, вимальовуючи райдужні перспективи: «Не вдавайтесь у тугу, ваша величність... не губіть надії. Не пощастило панові Мюратові, пощастить молодшому, тому, кому доля виворожить велике щастя. Коли схопимо ту казкову жар-птицю, ту Україну, вірте мені, з тою силою, її козацтвом, перевернемо весь світ» [8, с.232]. Та незабаром по тому син Наполеона помер ще молодим від сухот, а за кілька років не стало й Луї Даву. Але й за своє коротке життя Бонапартів спадкоємець зумів, хоч і опосередковано, надихнути на повстання італійців – проти австрійських завойовників, поляків – проти московських гнобителів. Одні йшли хоч і на смерть із гаслом «Хай живе король Італії, Наполеон 2-й!», а інші – з вигуками: «Хай живе Наполеон 2-й, польський король!» [8, с.231-232]. У фіналі твору М. Лазорський підкреслює всеєвропейський резонанс того ореолу слави

та неабияких очікувань од Бонапартового сина: «Як-не-як, а той казковий юнак стимулював нові зриви в боротьбі проти чорної реакції по всій Європі. Деякою мірою той божественний шал діткнувся й усієї України» [8, с.234].

У цілому ряді творів письменник варіює мотиви: Наполеон і Росія, Наполеон і Україна. Якщо в нарисі-заспіві «Декабристи в Україні» М. Лазорський лише коротко згадує про французько-російське протистояння 1812 року, то твір «Золото і кров» деталізує перебіг цих подій. У формі розгорнутого белетризованого життєпису французького дипломата Ф. Талейрана, що подається в контексті європейського життя кінця XVIII – перших десятиліть XIX ст., автор веде мову про різні грані наполеонівської політики, тактики і стратегії, приділяє особливу увагу передісторії російської кампанії 1812 року, підкреслює вимушеність такого кроку з боку Франції. Мимоволі напрошується паралель із нашою сучасністю, оскільки росіяни протягом цілих століть чинять навдивовижу одноманітно, все за тією ж схемою. Подібно до того, як путінська орда нагромадила велетенські військові формування на кордонах із незалежною Україною в 2014 році, а далі й у 2022 році, щоразу волаючи на весь світ про страшну загрозу агресії збоку українських «нацистів» і готуючи внутрішньомосковського споживача до ідеї чергової «справедливої вітчизняної війни», двома століттями раніше імперія Олександра I вигадала такий же міф про буцімто віроломний напад французів і так звану вітчизняну війну 1812 року. Російський цар патологічно ненавидів Наполеона і жадав війни з ним, для цього було перекинуто численні військові сили з різних регіонів імперії до кордонів із Великим герцогством Варшавським, котре підтримувалось Бонапартом. Понад усе треба було втягнути Наполеона в збройний конфлікт. І Росії це вдалося. Більше того, заздалегідь планувалося заманити ворожу армію на безмежні простори своєї країни й через тактику «спаленої землі», нещадне нищення своїх сіл та міст (навіть Москва не стала винятком), що мало підірвати ресурси забезпечення супротивників, таки перемогти французів. Як відомо, 22 червня 1812 року в Санкт-Петербурзі було вручено ноту про оголошення війни послом Франції у

Росії Ж. Лорістоном, тобто офіційно попереджено, а почався наступ на московські терени 24 червня. Тобто ніякого віроломства та підступності, ніякої несподіванки не було. Російська верхівка дочекалася того, чого дуже хотіла – війни на своїй території (можливі величезні втрати серед армійців і цивільного населення, нищення власної інфраструктури в усі часи московських правителів не лякали і сприймалися із холодною байдужістю, як дрібниці).

З поданої письменником передісторії цих подій дізнаємося, що дипломат Талейран і генерал Коленкур настійно радили Наполеонові врахувати антимосковські настрої в козацькому суспільстві і «втягти всю степову Україну в цю велетенську драму зудару двох грізних військових потуг» [8, с.69], а проте амбітний французький імператор не скористався таким шансом і зазнав поразки. Цей мотив відлунює і в нарисі «В один гуж», де йдеться про Наполеонового улюбленця – маршала-кавалериста Йоахіма Мюрата. Саме йому належало стати очільником України у випадку звільнення її від російського поневолення.

І в творі «Золото і кров», і в тематично близькому нарисі «В один гуж» М. Лазорський шкодує за таким утраченим шансом відродити рідний край та його державність: «Проектований Наполеоном переможний похід в Україну зазнав краху. Так само зазнали краху й пляни українських патріотів спекатися бодай цього разу московського окупанта. Адже у французькій армії були й польські, були й українські легіонери» [8, с.227-228].

Оповідання «Пальма й тополя» М. Лазорського передає неабияке захоплення постаттю Наполеона з боку творчої інтелігенції різних країн. Одна з героїнь – американська скульпторка німецького походження Елізабет Ней, що змалечку виховувалася в атмосфері любові та шани до Бонапарта, оскільки була онукою наполеонівського улюбленця маршала-стратега Михайла Нея. Вона пишалася своїм дідом-сміливцем та Наполеоною повагою до нього. І коли талановитій Бетті, уже відомій мисткині, було доручено увічнити в камені прославленого імператора, жінка перебувала в стані ейфорії: «Тільки раз, один-єдиний раз

спалахнула вся щастям, коли їй було замовлено вирізьбити мармурову постать «Великого корсіканця» Наполеона I-го. Замовив ту постать уряд сніжної Гельвеції (стара назва теперішньої Швейцарії).

До роботи приступила побожно-молитовно й весь час до кінця працювала надхненно, в якомусь захваті, пієтизмі. Але все ж не квапилася, робила вже як цілком вдосконалений артист: вдумливо й так, щоб в кожній згортці відчувалася мужність, виняткова поза орача Європи, що зумів наново переорати край від далекої півночі та й до самих субтропіків Середземного моря» [8, с.186].

Елізабет переконана, що Наполеон «жадав покою для всієї Європи, миру для всього світу, але без князя Меттерніха, без царя Олександра I, без монгольської Московії...» [8, с.187]. Характерно, що й знайома скульпторки по Парижу – українська письменниця Марко Вовчок – із таким же пієтетом ставиться до Наполеона, бо він «розбуркав у всіх народів жадобу до справедливості, жадобу-прагнення до справжньої волі! Ах, навіть моя нещаслива Україна відчула подих весни. Віки ж у неволі, у тюрмі...» [8, с.189-190].

Щодо співвідношення історичної та художньої правди в літературних текстах письменника, присвячених Наполеонові та його добі, слід зауважити, що автор мав широкий доступ до історичних документів у закордонних архівах та до друкованих праць цієї проблематики. Але як у минулому, так і до сьогодення у світі пропагуються різні погляди й підходи до поцінування подібних речей. І не лише літератори, а й науковці-історики нерідко виступали в ролі міфотворців, підпорядковуючи свої публікації певним ідеологічним запитам. Досить звернутись хоча б до праць кількох авторів В. Ададунова [9-10], І. Борщака [11], М. Варварцева [12-13], В. Вериги [14], В. Горака [15], Я. Грицака [16], О. Захарчука [17-18], В. Котова [19], О. Субтельного [20], щоб помітити відмінності в трактуванні ними одних і тих же подій та постатей, запланованих проєктів чи акцій і реалій. Одні з них чітко дотримуються документалізму, вірності історичному фактажеві, інші вдаються до міфотворчості або ж ствердження неперевіраних, сумнівних відомостей. Часом це елементарні

неточності. Наприклад, частина науковців стверджує, що проєктоване Наполеоном державне утворення Наполеоніда мало простягатися до української річки Оріль, а інші переконані, що йдеться про іншу межу – російське місто Орел.

Літературна Наполеоніана М. Лазорського суголосна з науковою продукцією І. Борщака, якого й до сьогодні звинувачують у некритичному ставленні до фактажу та численних вигадках, прагненні бажане видавати за дійсне. Якщо ці обидва автори підносять думку про масовість антимосковських та профранцузько-наполеонівських настроїв в Україні початку ХІХ століття, то той же канадський дослідник О. Субтельний стверджує зовсім інакше: «У своїй переважній більшості українці охоче відгукнулись на заклик царя піднятися на війну. На Лівобережжі швидко зібрали кілька полків добровольців, організованих на зразок козацьких. Широка підтримка цих формувань свідчила не лише про готовність українців захищати імперію, а й про популярність козацьких традицій. Проте ходили також чутки, нібито деякі нащадки козацької старшини проголошували тости за здоров'я Наполеона з надією, що він розіб'є царську імперію» [20, с.189]. Дослідник наголошує на рідкісності подібних фактів: «Однак антицарські настрої були явищем винятковим, і величезна більшість українців вірно й завзято боронила імперію» [20, с.189]. На жаль, і сьогодні в незалежній Україні, як би це не здавалось абсурдним, є чимало так званих ждунів та симпатиків російського світу, уражених імперською бацилою чи залишками совкового мислення, чи тих же молільників, що продовжують ходити до московських церков та уболівати не за рідний край, а за натхненників та виконавців його нищення.

Висновки. Український письменник із Австралії Микола Лазорський у своєму новелістичному доробку широко звертається до наполеонівської тематики. Постать Наполеона І Бонапарта в контексті його епохи виведено автором в ореолі слави та героїки як визначного воєначальника та політичного діяча-реформатора, що став для багатьох європейських народів втіленням прогресу, прагнення до волі та справедливості. Особливу увагу письменник

приділяє планам наполеонівської Франції щодо України на тлі її протистояння колонізаторській політиці російських правителів. Проза Миколи Лазорського не втратила своєї злободенності й нині, в період войовничих імперських зазіхань сучасної російської верхівки як на українську державність та незалежність, так і на мир та безпеку в Європі та всьому світі.

Список використаних джерел

1. Чернов А. (2010). Озброєний наукою і шаблею. *ЕХО*. 11 березня 2010 р. Режим доступу: <https://exo.in.ua/news/4927>
2. Чуб Д. (1973). Автор великих історичних полотен (Короткий огляд життя і творчості М. Лазорського). *Лазорський М. Світлотіні: збірник історичних нарисів, оповідань, статей, спогадів: 1949-1969*. Мельборн: Об'єднання Українських Письменників «Слово», Австралійська Філія, 7-10.
3. Немченко І. (2023). Антиколоніальний пафос прози Миколи Лазорського. *Літературний процес: методологія, імена, тенденції: збірник наукових праць* (22), 50-59. Режим доступу: <https://litp.kubg.edu.ua/index.php/journal/issue/current>
4. Немченко І. (2023). Героїка давнини в новелістиці Миколи Лазорського. *Way Science: International Electronic Scientific and Practical Journal: Modern Movement of Science: Proceedings of the 15th International Scientific and Practical Internet Conference, October 19-20, 2023*. FOR Marenichenko V.V., Dnipro, Ukraine, 393-395. Режим доступу: <http://www.wayscience.com/wp-content/uploads/2023/10/Conference-Proceedings-October-19-20-2023.pdf>
5. Немченко І. (2024). Кавказькі мотиви в творі Миколи Лазорського «Збирачі чужого». *Грааль науки : міжнародний науковий журнал. За матеріалами VIII International Scientific and Practical Conference «Scientific researches and methods of their carrying out: world experience and*

domestic realities». 4.10.2024. Вінниця : ГО «Європейська наукова платформа»; НУ«Інститут науково-технічної інтеграції та співпраці», (44), 402-407. Режим доступу: <https://archives.journal-grail.science/index.php/2710-3056/issue/view/04.10.2024>

6. Немченко І. (2024). Світ античності в художній інтерпретації Миколи Лазорського. *Грааль науки: міжнародний науковий журнал. За матеріалами II Міжнародної науково-практичної конференції «Science in motion: classic and modern tools and methods in scientific investigations»*, 19 січня 2024 р. (35), 280-288. Режим доступу: <https://archive.journal-grail.science/index.php/2710-3056/issue/view/19.01.2024>

7. Немченко І. (2024). Шевченківські мотиви в творчості Миколи Лазорського. *«Тарасова Гора: люди і події»: матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції з міжнародною участю до 210-ї річниці з дня народження Тараса Шевченка та 165-річчя його останнього приїзду в Україну. Канів, 28 травня 2024 р. / Упорядник: Л. О. Чорна. Київ: Панмедія. 130-136.*

8. Лазорський М. (1973). Світлотіні: збірник історичних нарисів, оповідань, статей, спогадів: 1949-1969. Мельбурн: Об'єднання Українських Письменників «Слово», Австралійська Філія.

9. Ададуров В. (2024). Борщак Ілько [Електронний ресурс] . URL: http://www.history.org.ua/?termin=Borschak_I (дата звернення: 14. 11. 2024)

10. Ададуров В. (2018). «Наполеоніда» на Сході Європи: уявлення, проекти та діяльність уряду Франції щодо південно-західних окраїн Російської імперії на початку XIX століття. Вид. 2-ге, доп. і переробл. Львів: Видавництво Українського Католицького Університету.

11. Борщак І. (1937). Наполеон і Україна: з невідомих документів із тогочасними ілюстраціями / передмова проф. Едварда Дрію. Львів: Бібліотека «Діла», ч.19.

https://chtyvo.org.ua/authors/Borschak/Napoleon_i_Ukraina/ (дата звернення: 14. 11. 2024)

12. Варварцев М. (2010). Наполеон I Бонапарт. *Енциклопедія історії України: Т. 7: Мл-О / Ред. рада: В. М. Литвин (голова) та ін.; Редкол. : В. А. Смолій (голова) та ін. НАН України. Інститут історії України. Київ: Наукова думка. (7), 169-170.*
13. Варварцев М. (2010). Наполеоніда. *Енциклопедія історії України: Т. 7: Мл-О / Ред. рада: В. М. Литвин (голова) та ін.; Редкол. : В. А. Смолій (голова) та ін. НАН України. Інститут історії України. Київ: Наукова думка. (7), 170.*
14. Верига В. (1996). Нариси з історії України (кінець XVIII – початок XX ст.). Львів: Світ.
15. Горак В. С. (2010). Наполеоніда: плани наполеонівської Франції щодо України та їхній крах. *День. (90/91), 8.*
16. Грицак Я. (2019). Нарис історії України: формування модерної нації XIX – XX століття. К.: Yakaboo Publishing.
17. Захарчук О. (2010). Наполеон I Бонапарт. *Енциклопедія історії України: Т. 7: Мі-О / Редкол. : В. А. Смолій (голова) та ін. НАН України. Інститут історії України. Київ: Наукова думка. Режим доступу: URL: http://www.history.org.ua/?termin=Napoleon_I (дата звернення: 24.10.2024).*
18. Захарчук О. (2015). Наполеон Бонапарт та українське суспільство: історичні документи в інтерпретаціях дослідників. *Український історичний журнал. (2), 163-183.*
19. Котов В. Н. (1965). Завойовницькі плани Наполеона I щодо України та їх крах. *Вісник Київського університету. Серія «Історія і право». Київ, (7), 76–77.*

20. Субтельний О. (1991). Україна: історія. Київ: Либідь.

Немченко І.В. Літературна Наполеоніана Миколи Лазорського. Грааль науки: міжнародний науковий журнал. 2024. № 46 (листопад): за матеріалами VIII Міжнародної науково-практичної конференції «Globalization of scientific knowledge: international cooperation and integration of sciences» 29.11.2024 р. ГО «Європейська наукова платформа» (Вінниця, Україна) та ТОВ «International Centre Corporative Management» (Відень, Австрія). С.765-775. <https://archive.journal-grail.science/index.php/2710-3056/issue/view/29.11.2024>